

CONSIDERAȚII ACTUALE ASUPRA HEGEMONIEI

GHEORGHE LENCAN STOICA

Abstract. *The study investigates the meaning of power in correlation with hegemony, legitimacy, and force. The approach is based on the actual aspects of the research in the international relations area, especially in Robert Kagan, Noam Chomsky, Francis Fukuyama, and Immanuel Wallerstein's works.*

Key words: *power, force, hegemony, domination.*

1. Despre *putere* și, într-un cadru mai restrâns, despre hegemonie s-a discutat mult și se discută și astăzi. Într-un studiu anterior¹ al revistei noastre am abordat mai amplu și poate mai profund problematica hegemoniei. Ne întrebăm în cercetarea de față care ar fi stadiul dezbaterilor din prezent cu privire la *hegemonie* în literatura politică din zilele noastre.

Fenomenologic, elementele puterii se manifestă în acțiunea și deciziile cotidiene cu o frecvență și o relevanță care nu existau nicicând altădată. S-au petrecut după anul 2001 nenumărate evenimente catastrofice care au avut o legătură directă cu puterea, cu deciziile unei superputeri anume ce și-a propus să „controleze” sau să-și mențină „monopolul forței” în lume. Accentul se pune în special pe forță, soluționarea problemelor grave ale lumii făcându-se în mod preferabil pe calea militară. Forța este din nou afișată când se propune impunerea unei „noi ordini mondiale”.

Acum, se afirmă în mediile neconservatoare americane, lumea nu trebuie doar privită, ci îndeosebi schimbată. „Schimbarea” nu poate fi făcută totuși în afara forței, susțin politologii, iar acțiunile militare sunt legitimate de „exportul democrației”.

Abundă în ultimul timp lucrări precum *America la răscruce* de Fukuyama sau *Construcția statelor. Ordinea mondială în secolul al XX-lea*, Benjamin R. Barber, *Imperiul fricii*, Noam Chomsky, *Așa e cum zicem noi. Proiectul imperiului american* etc. Mai toate aceste lucrări ne trimit spre o identificare a puterii cu utilizarea forței și acest lucru se întâmplă mai ales în lumea noastră actuală.

2. Pornind de aici, am putea spune că, în ciuda numeroaselor reflecții și cercetări, așa cum amintea și Giorgio Sola, tema *puterii* „este caracterizată încă

¹ Vezi *Revista de Științe Politice și Relații Internaționale*, nr. 3/2007, p. 31-40.

de nenumărate imprecizii lexicale precum și de nu mai puțin relevante confuzii conceptuale². La o simplă trecere în revistă a autorilor care au studiat puterea se poate constata că deși despre putere se vorbește de foarte mult timp, nici astăzi nu există un acord cu privire la termenii utilizați. Într-adevăr, unii au adoptat expresia „putere” identificând-o uneori cu termenul de influență, alții folosesc cuvinte sinonime cum ar fi dominație, autoritate, *leadership* etc.³

De cele mai multe ori însă întâlnim o reducere a înțelesului termenului *putere* la forță. Cine deține puterea este același cu cine folosește forța.

Literatura politică de specialitate a clarificat mai ales de la Max Weber încoace o astfel de neînțelegere și, cu toate acestea, utilizarea forței sau amenințarea cu utilizarea ei se află din nou la ordinea zilei îndeosebi în domeniul relațiilor internaționale. Cărți precum *Ambiții imperiale* de Noam Chomsky sau *Imperiul fricii* de Benjamin R. Barber confirmă din plin o asemenea utilizare.

Regretatul politolog Giorgio Sola preciza că, în ciuda confuziilor, astăzi conceptul de putere este în mod competent investigat, înțelesul și semnificația acestuia presupunând o relație complexă între autoritate, forță și hegemonie. Mai mult decât atât, Sola amintește că astăzi puterea se poate măsura și, mai ales, se poate analiza distribuția acesteia. În felul acesta se poate înțelege mai bine și relația care există între elite și democrație în lumea contemporană⁴.

În viziunea lui Lasswell, de exemplu, puterea este o relație triadică, ea definindu-se ca *participare* la procesul decizional în trei dimensiuni: *greutatea*, *sfera* și *câmpul*. *Greutatea* puterii reprezintă gradul participării la procesul de decizie ce prevede recursul la sancțiuni în vederea asigurării că efectele voite se verifică într-adevăr; *sfera* puterii este constituită din valorile a căror formare și distribuire formează însuși obiectul exercitării puterii; *domeniul* (câmpul) *puterii* se referă la ansamblul de persoane asupra cărora puterea se exercită. Fundamentele puterii, care să asigure participarea la procesul decizional, variază de la epocă la epocă și de la o structură a puterii la alta, ținându-se cont de bogăție, respect, cunoaștere, afectivitate, popularitate, reputație, forță etc.⁵

Puterea politică ca atare, după Giovanni Sartori, „este un fapt de forță sprijinită de sancțiuni, este o forță străină ce provine din *înalt*, asupra celor care o suportă. Autoritatea, dimpotrivă, provine dintr-o investitură spontană, ce își câștigă forța din recunoaștere, este, am putea spune, o «putere de prestigiu» pe care o primesc legitimarea și eficacitatea sa”⁶.

O înțelegere a *puterii politice* în multiplicitatea rețelelor sale constitutive ne oferă Michel Foucault. Puterea de stat unitară, considera filosoful francez, era un produs al unei „multiplicități de relații infinitizimale, moleculare”⁷. Puterea este percepută astfel ca „o complexă situație strategică” sau „o matrice generală de

² Giorgio Sola, *La paradigma della scienza politica*, Bologna, Il Mulino, 2005, p. 67.

³ *Ibidem*, p. 67.

⁴ *Ibidem*, p. 90.

⁵ *Ibidem*, p. 69.

⁶ Giovanni Sartori, *Democrazia e Definizioni*, Bologna, Il Mulino, 1976, p. 109-110.

⁷ Michel Foucault, Apud Simon Dixon, *Ecaterina cea Mare*, traducere de Alina Cârâc și Mihai Stoica, București, Editura Artemis, p. 221.

relații libere“, în mod istoric situată „la un moment dat într-o societate anume“⁸. Este interesant că filosoful francez nu mai vede în putere „o cantitate finită posedată de o facțiune sau alta“, „ci un set complex de activități și relații care au creat în prealabil resurse nebănuite“⁹. O asemenea interpretare polimorfică a puterii (politice) este conformă cu preocupările sociologilor și politologilor americani, care urmăreau cunoașterea în profunzime a relațiilor dintre lideri în cadrul structurii decizionale ale rațiunii politice. În special la sfârșitul anilor '70, moda studiilor asupra *puterii locale* se extinsese, ajungând la apogeu. Analiza lui R. Dahl cu privire la orașul New Haven (1961) dezvăluie procesul în care se realizează distribuirea puterii (a influenței liderilor) asupra luării deciziilor politice. La nivel teoretic, R. Dahl surprinde existența a trei categorii de *lideri* potențiali: titulari de birouri și funcții electivă, descendenți ai straturilor superioare ale comunității, deținători ai pozițiilor relevante din lumea afacerilor.

Rezultatele cercetărilor americani privind studiile legate de putere la nivel local au stimulat apariția unor lucrări privind distribuția puterii la nivelul comunității locale. Avem în vedere aici contribuția din anii '80 a lui G.W. Domhoff intitulată *Puterea Comunității: Direcții pentru cercetări viitoare* (1986).

Pornind de la tezele weberiene privind *legitimitatea*, au abordat acest concept în sensul înțelegerii puterii foarte mulți autori. Și Antonio Gramsci a teoretizat și promovat în limbajul științelor politice hegemonia.

David Easton, într-o celebră lucrare intitulată *A System Analysis of Political Life*, se referea și el la sursele legitimității. După contribuțiile lui Max Weber și Hans Kelsen, și teoreticianul sistemelor politice abordează problematica legitimității puterii. Easton se referă astfel la unele surse ideologice ale legitimității: „Regimul politic constă în trei aspecte distincte: modurile în care puterea este organizată și distribuită; normele care reglementează exercitarea (puterii); valorile și principiile care constituie *câmpul output*-urilor și care sunt difuzate în toată aria raporturilor politice“, sau „criteriile cu care se judecă legitimitatea atât de către autoritatea însăși, cât și de către structura politică și normele sale“¹⁰. Având în vedere *autoritatea*, David Easton precizează faptul că *aceasta* face și ea obiectul legitimării ideologice: „Consensul la acțiunile autorității și acceptarea rolului său într-un sistem, pot depinde de un anumit număr de factori, valori, principii etice care justifică modalitatea pe baza căreia puterea este organizată, exercitată și legitimată“¹¹. În unele cazuri se vorbește și astăzi despre legitimitatea obținută pe baza dreptului divin al regelui, de principii ereditare, de consensul obținut prin intermediul participării populare etc. Însă toate principiile pe care le aminteam mai sus își dobândesc valabilitatea în forța principiilor ideologice înseși. Este vorba de fapt, după David Easton, de atașamentul față de aspectele structurale și normative ale unui regim sau ale relațiilor de putere. Totuși,

⁸ K. Ansell-Pearson, *The significance of Michel Foucault's reading of Nietzsche: power, the subject and political theory*, Nietzsche Studien, vol. 20, 1991, pp. 271-272.

⁹ L. Hunt, *Politics, Culture and Class in the French Revolution*, Londra, 1986, p. 72.

¹⁰ David Easton, *Le fonti della legittimità*, în „Potere politico e legittimità“, a cura di Gaetano Pecora, Milano, SugarCo Edizioni, 1997, p. 117.

¹¹ *Ibidem*, p. 129-130.

capacitatea ideologiilor de a promova un consens difuz asupra regimului depinde de percepția pe care o are cu performanțele acestuia și de raportul ideologiei cu atitudinile psihologice ale cetățenilor¹².

Un alt autor, puțin cunoscut la noi, Ferrero, și-a adus contribuția la dezvoltarea teoriilor despre *putere*, reluând ideile lui Max Weber despre legitimitate. Scrierile lui despre putere, în anii războiului (1941), au fost reluate și însușite mult mai târziu, spre sfârșitul anilor '70. Ele s-au bucurat de numeroase aprecieri nu numai în Italia, ci și pe plan internațional. De aceea considerăm că vor fi de mare interes și pentru cercetarea noastră de față.

Puterea politică nu poate fi înțeleasă corect dacă nu se ține seama de conceptul de legitimitate. Guglielmo Ferrero, analizând aspectele legitimității, compară un astfel de principiu cu un fel de credință, o entitate „de origine mistică, pe care intelectul nu o poate explica în mod rațional”¹³. Legitimitatea se fondează pe convingeri, iar convingerile provin de la valorile pe care comunitatea le-a interiorizat. „Puterea”, scria Ferrero, „vine de sus, dar legitimitatea vine de jos.” Legitimitatea este un fenomen politic care se fondează pe creditul pe care diferitele straturi și grupuri sociale îl acordă unei clase conducătoare. Nu există de aceea regimuri politice legitime „prin sine” sau „de la sine”. Legitimarea acordă celor care conduc dreptul de a comanda sau de a conduce. Puterea politică este astfel înrădăcinată în *ethosul colectiv* al unei comunități, fiind bazată pe un set de convingeri, credințe sau ideologii raportate strâns la anumite valori fundamentale la care aderă respectiva societate sau colectivitate.

Puterea a fost abordată, de asemenea, în mod nuanțat și de către Guglielmo Ferrero în lucrarea sa *Potere*. Este o operă în care autorul a condensat reflecțiile sale cu privire la fundamentele intelectuale și morale ale ordinii politico-instituționale. Scrisă în timpul războiului (1942), lucrarea, care face parte dintr-o creație mai amplă cunoscută sub numele de *Geniile invizibile ale orașului*, a fost redescoperită mai târziu, în anii '70. Ferrero a fost foarte bine apreciat de către Maurice Duverger, Julien Freund sau Karl Jaspers, care l-au considerat „un veritabil clasic”. Accentul investigației lui Ferrero se pune pe legitimitate, el insistând pe existența a patru „principii ale legitimității”. Plecând de la adevărul că nicio putere nu se poate menține numai pe baza violenței, întrucât forța nu poate fi destul de puternică pentru a rezista la incidentele provocate de nemulțumiri sau de rivalitate, Guglielmo Ferrero amintește că „principiile de legitimitate sunt menite scopului justificării puterii, adică ale dreptului de a comanda”¹⁴. Se întâmplă astfel pentru că dintre toate inegalitățile umane, nici una nu are consecințe atât de importante și, în consecință, atâta nevoie de a se justifica ca inegalitatea derivată de la putere. Principiile de legitimitate sunt, în mare parte, instrumente ale rațiunii, de care oamenii se pot servi pentru a crea o guvernare mai bună. Ferrero precizează că „deși la origine principiile de legitimitate sunt raționale sau parțial-raționale, ele pot deveni absurde odată ce sunt puse în aplicare. În democrație, majoritatea trebuie să aibă dreptate chiar dacă uneori greșește; ea

¹² *Ibidem*, p. 121.

¹³ Guglielmo Ferrero, *Memorie e confessioni di un sovrano deposta*, Treves, Milano, 1920, p. 280.

¹⁴ Guglielmo Ferrero, *Potere*, Milano, 1981, SugarCo Edizioni, p. 152-153.

este în mod oficial adevărul, justiția, înțelepciunea chiar și atunci când comite evidente erori¹⁵. Avem de-a face, susține autorul, cu o treptată pierdere de legitimitate. În regimurile dictatoriale, legitimitatea se caracterizează printr-o alienare, înstrăinare, întrucât elementele de raționalitate sunt accidentale, exterioare și nesubstanțiale. Dar și în democrații principiile de legitimitate sunt simple convenții arbitrare și instabile care-și conferă aerul de raționalitate și se prezintă ca adevăr, întrucât „oamenii sunt creduli”¹⁶. Ei se blochează într-adevăr, spune Ferrero, în raționamente și judecăți pe care le consideră mereu ca adevărate. Lumea însă e în schimbare, realitatea devine mereu alta. De aceea este nevoie de continuarea activității de actualizare a legitimității. Altfel, puterea se delegitimează. Guglielmo Ferrero numește principiile de legitimitate *geniile invizibile ale orașului*.

În anul 1958, când în Franța generalul De Gaulle a preluat *puterea*, avea să spună: „Timpul nostru nu e favorabil autorității”. El exprima în mod sintetic prin această sentință ceea ce se petrecea în realitate: procesul de delegitimare. Cum amintea Ferrero, „principiile de legitimitate sunt geniile invizibile ale orașului”, ele sunt fundamentele ordinii sociale universale. Când decad sau sunt distruse, ori se confundă, panica devine cea care comandă, iar cei care se supun și ideile lor se confundă, sentimentele lor se pervertesc în fiecare *cetate* și între „cetăți” se dezlănțuie războaiele¹⁷.

Fiecare „cetate” poate funcționa fără teamă și poate prospera doar atunci când se acceptă suveranitatea unora dintre aceste *genii*, fiindu-le fidele și urmând-o cu lealitate, fără malițiozitate și fără perfidie¹⁸.

Principiile legitimității sunt circumscrise și parțiale, ele nu ne servesc decât în anumite situații istorice date, determinate ale culturii spirituale sau politice. Aceste date se schimbă. În astfel de cazuri, dacă spiritul uman reușește să găsească principiul de legitimitate absolut rațional și just, problema *puterii* ar fi în mod definitiv rezolvată: republica lui Platon, fondată pentru toți oamenii și pentru eternitate; revoluțiile nu mai au loc. Nu mai e nevoie de nicio reformă: istoria ar putea să se oprească. Însă societatea este un edificiu în continuă reconstrucție, întrucât în realitate întreaga lume socială se transformă.

3. „Forța rămâne în inima istoriei. Pretutindeni unde cel puternic îl învinge pe cel slab «regii și bătăliile» sunt semnificative”¹⁹. Se pare că aceste principii stau și astăzi la baza strategiilor militare în special după 11 septembrie. „Trebuie să reamintim”, afirmă Antonio Negri și Michael Hardt, „că la baza dezvoltării și a expansiunii Imperiului, se află ideea de pace. Este vorba despre o idee immanentă a păcii, în mod ireductibil opusă accepțiunii transcendente, adică tezei că numai suveranul transcendent poate s-o impună unei societăți a cărei natură e marcată de războaie”²⁰. Forța a fost pusă în centrul *Strategiei naționale de*

¹⁵ Guglielmo Ferrero, *Il potere illegittimo e la paura*, în „Potere politica e legittimità”, *op. cit.*, p. 187.

¹⁶ Guglielmo Ferrero, *op. cit.*, p. 188-189.

¹⁷ Guglielmo Ferrero, *op. cit.*, p. 37.

¹⁸ Giorgio Sola, *Storia della scienza politica*, Roma, La Nuova Italia Scientifica, 1997, în capitolul *Recenti sviluppi*, p. 244-248.

¹⁹ J. Vincent, *An Intelligent Person's Guide to History*, London, 1995, p. 37.

²⁰ Michael Hardt, Antonio Negri, *Impero*, Milano, 2001, p. 161.

securitate a SUA anunțată pe 20 septembrie 2002 de Condoleezza Rice. Logica documentului, ne spune Benjamin R. Barber, pornește de la ipoteza, cu totul corectă, a hegemoniei* americane: „Statele Unite posedă o putere și o influență mondială fără precedent — și fără egal“. Mai mult decât atât, se presupune că hegemonia este dreptul din naștere al Americii și că pacea impune ca acest drept să fie menținut: „Forțele noastre vor fi suficient de puternice pentru a-i descuraja pe potențialii adversari să urmărească progresul militar în speranța depășirii sau egalării puterii Statelor Unite... Trebuie să ne construim și să ne menținem forțele defensive la un nivel de neegalat. Însă în numele finalului benefic: puterea Americii va fi exercitată numai pentru încurajarea societăților libere și deschise“, nu pentru urmărirea „avantajelor unilaterale“²¹.

De fapt, esența doctrinei Bush asupra războiului preventiv postulează dreptul Americii de acțiune împotriva celor care sunt percepuți drept inamici înainte ca aceștia să lovească practic America. „Trebuie să deplasăm războiul pe terenul inamicului, să-i dejucăm planurile și să combatem cele mai grave amenințări înainte ca ele să apară“, afirma președintele american într-un discurs ținut la West Point. Însă „fundamentul doctrinei poate să fie identificat într-un raport asupra „Reconstrucției Apărării Americii“, pregătit de „Proiectul pentru un Nou Secol American“. El a fost pregătit de către un grup neoficial care s-a întrunit la sfârșitul anilor '90 și din care au făcut parte William Kristol, Robert Kagan, John Bolton și alții, mulți fiind actualmente membri sau consilieri ai administrației Bush²². Grupul face parte din mișcarea neoconservatoare, o mișcare ce se opune oricărei forme de „relativism“, ținând la impunerea universală a libertății și păcii, din convingerea că el este de partea dreptății și a adevărului²³. Membrii „neocon“, așa cum sunt ei cunoscuți, au inițiat proiectul „războiului infinit“ menit să transforme în mod definitiv lumea în sensul forțării spre un bine universal al umanității. De precizat că „binele“ coincide întotdeauna cu interesele SUA. Printre valorile universale propagate de către „neocon“ amintim pe lângă libertățile individuale sau drepturile omului și *voința de putere* prezentată sub forma convingerii că „valorile elaborate de noi sunt cu siguranță mai bune decât toate celelalte culturi și toate celelalte popoare vor fi nevoite, mai devreme sau mai târziu, să se conformeze, pentru că într-acolo duce sensul istoriei“²⁴.

Nu numai forța (militară) a fost elementul fundamental capabil „să asigure înfăptuirea sensului istoric: nașterea unei noi ordin mondiale“. Legitimarea ordinii noi internaționale nu putea fi bazată numai „pe eficacitatea sancțiunilor legale și a forței militare care îl impunea. Trebuia să se intervină cu producția normei juridice internaționale care să formalizeze *puterea* sectorului *hegemonic*, în termeni durabili și legali“²⁵.

* Aici sensul termenului este cel de dominație, în sensul de hegemonia Spartei asupra Atenei.

²¹ Benjamin R. Barber, *Imperiul fricii*, traducere de Bogdan Chircea, București, Editura Incitatus, 2005, p. 66.

²² *Ibidem*, p. 65.

²³ Giulietta Chiesa, *Zero*, traducere de Graal Soft – Integrated Translation Services, București, Ed. Litera internațional, 2008, p. 157.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Michael Hardt, Antonio Negri, *op. cit.*, p. 171.

Există numeroase argumente care justifică poziția privilegiată a SUA. Unul dintre acestea ar fi faptul că în termeni încă mai decisivi există o tendință imperială immanentă încă în cadrul Constituției. „Constituția SUA, spunea Jefferson, este cea mai calibrată pentru un vast imperiu”²⁶. Pe de altă parte, noua căutare de valori fundamentale cu impact a venit în ajutor proiectului „neocon”, care continuă să se bazeze pe sinteza dintre formularea reînnoită a principiului de „destin manifest” al Statelor Unite și teza, dragă multor neoconservatori de sorginte troțkistă, că acum lumea nu mai trebuie doar privită, ci schimbată. Poate chiar cu forța, legitimată de formula „exportarea democrației” mult utilizată astăzi²⁷. Așa se face că în zilele noastre „SUA reprezintă poliția păcii, dar numai în ultimă instanță”.

Robert Kagan, apropiat al Administrației Bush, și membru al „neconservatorilor”, a publicat în anul 2004 o carte în care se sprijină și se justifică monopolul militar ofensiv al SUA în lumea de azi — *Dreptul de a face război*. Printr-o altă lucrare fundamentală, scrisă cu un an înainte intitulată *Paradisul și puterea* (2003), Robert Kagan s-a afirmat și s-a impus ca autor al „Manifestului neoconservatorilor”. Recent Kagan (2008), în cartea *Reîntoarcerea istoriei și sfârșitul visurilor* referindu-se la Fukuyama și la cartea sa *Sfârșitul istoriei*, afirmă că „istoria s-a întors în scenă, iar țările democratice ar trebui să se unească spre a îndrepta cursul, altfel vor fi alții care să o facă”²⁸.

În capitolul intitulat „Vicii și virtuți ale hegemoniei americane”, Kagan surprinde cu realism „poziția” SUA în lume: „lumea se preocupă de «problema americană»”. În ciuda numeroaselor contestări, predominanța americană în lume este întărită. „Ordinea internațională nu se sprijină numai pe idei și pe instituții. Ea este fondată și pe configurația puterii. Însă o diferită configurație a puterii în raport cu cea de astăzi, un gen de lume multipolară, în care polii principali ar putea fi reprezentați de Rusia, China, SUA, India și Europa, ar produce o altă ordine, cu reguli și norme diferite, în conformitate cu interesele statelor mai puternice care i-au dat formă”²⁹. Ar fi posibil, consideră politologul american, însă nu ar avea eficacitatea sistemului internațional actual. El propune instituirea unui *concert global*, sau o ligă a democrației, având cel puțin la început un caracter informal, cu întâlniri și consultări frecvente spre a se discuta problemele urgente ale zilei. O asemenea instituție internațională ar putea reuni națiunile democratice din Asia, Pacific (Japonia), Australia, Europa, țările din America de Nord și Brazilia etc., cu precizarea că nu s-ar substitui altor organizații internaționale.

După Robert Kagan, un realism autentic în problemele internaționale, impune înțelegerea faptului că politica externă a unei națiuni este puternic influențată de natura sistemului său de guvernare. De aceea, democrațiile trebuie să fie solidare între ele, căutând să-i susțină pe toți cei ce încearcă să deschidă un spațiu democratic în țările în care acesta s-a închis³⁰. Sunt fundamentate în acest fel

²⁶ *Ibidem*, p. 155.

²⁷ Giulietta Chiesa, *op. cit.*, p. 156.

²⁸ Robert Kagan, *Il ritorno della storia e la fine dei sogni*, traducere de Aldot Picatto, Milano, Arnaldo Mondadori, 2008, p. 5.

²⁹ *Ibidem*, p. 125.

³⁰ *Ibidem*, p. 127.

toate posibilitățile de intervenție din partea singurei democrații „mamă” (SUA) în orice parte a lumii în scopul „exportului de democrație”. Liderii americani consideră de aceea că SUA ar avea responsabilitatea și, mai ales, capacitatea de a-și folosi propria forță (militară) pentru a bloca o nouă alunecare în circumstanțele care au provocat cele două războaie mondiale și nenumăratele dezastre naționale. Autorul american consideră că intervenția americană nu poate fi împiedicată nici măcar de considerente morale. Scopul moral nu poate fi atins fără recursul la acțiuni care în sine par de moralitate îndoielnică³¹. A fi virtuos nu înseamnă a fi imaculat.

Sunt și comentarii care pun la îndoială „realismul” neoconservatorilor. Iată ce spune Joseph E. Stiglitz despre practicile bilaterale ale Fondului Monetar Internațional: „Teoretic, FMI susține instituțiile democratice din țările pe care le ajută. Practic, subminează procesul democratic impunând politici. Oficial, desigur, FMI-ul nu impune nimic. El «negociază» condițiile de acordare a ajutorului. Însă toată puterea în cadrul negocierii se află de o singură parte”³². Un alt autor, Ikenberry, face o precizare de mare importanță legată de rolul unei singure supraputeri în lume: „Puterea americană nesupravegheată, descotorosită de legitimitate și nestânjenită de normele postbelice și de instituțiile guvernând ordinea internațională, va conduce la un sistem internațional și mai ostil, care va face ca interesele americane să fie și mai greu de satisfăcut”; este puțin probabil că puterea brută va putea încuraja democrația³³.

Astăzi hegemonia americană nu este pusă la îndoială de nimeni. Puterea militară, economică și politică a SUA face ca restul lumii să pară liliputan, afirmă autorul *Imperiului fricii*, Benjamin Buber.

În același timp, cum reamintește și Michael Ignatieff, SUA sunt singura națiune care face poliție în lume prin intermediul a cinci comandamente militare globale³⁴. Este o putere globală ale cărei valori inspiră un consens global și influențează multe evenimente ale lumii contemporane.

La o analiză mai atentă însă constatăm că afișarea directă, fățișă a forței în lume, deși pare o etalare impresionantă, pare mai curând o strategie *a fricii* decât a supraputerii, o slăbiciune decât o tărie. Semnificația unei astfel de teze devine mai clară dacă plecăm de la înțelesul real al *puterii politice* ca fiind diferită de forță, în sensul recursului la violență fizică. „Amenințarea cu forța sub forma acțiunii polițienești, a închisorii, a pedepsei capitale”, spunea și Hans J. Morgenthau, „este un element intrinsec politicii. Când se exercită violența, acest lucru semnifică abdicarea puterii politice în fața puterii militare sau pseudomilitare. În politica internațională, în special forța armată ca putere sau potențialitate este cel mai important factor material ce constituie puterea politică a unei națiuni”³⁵.

³¹ *Ibidem*, p.69.

³² Benjamin R. Barber, *op. cit.*, p. 127.

³³ *Ibidem*, p. 127.

³⁴ Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni*, traducere de Andrei Miroiu, Iași, Editura Polirom, 2007,

p. 69.

³⁵ Noam Chomsky, *Ambiții imperiale*, traducere de Anișoara Mitrea, București, Editura Antet, 2005, p. 43.

La forța militară ca element fundamental al puterii în special în domeniul relațiilor internaționale s-a gândit și Noam Chomsky în lucrarea sa din 2005 intitulată *Ambiții imperiale*. Este vorba de fapt de puterea hegemonică ce se întinde pe toate meridianele lumii. Spre deosebire însă de imperiile trecute, „ambițiile imperiale“ de astăzi reprezintă „o hegemonie globală ale cărei accente grațioase sunt piața liberă, drepturile omului și democrația, susținute de cea mai temută putere militară pe care lumea a cunoscut-o vreodată“³⁶.

Cunoscutul politolog Francis Fukuyama, într-o lucrare recentă, cu titlul semnificativ *America la Răscruce*, referindu-se la hegemonia americană din zilele noastre surprinde și unele efecte negative neprevăzute ale acesteia: „În sfera politică“, spune el, „hegemonia americană a avut anumite efecte negative neprevăzute“.

Ideea că rolul conducător jucat de America ar putea fi din nou în postura de hegemonie luminată față de restul lumii (ca în timpul războiului rece) include câteva erori și contradicții structurale care fac imposibilă adoptarea ei ca bază pe termen lung pentru conceptualizarea politicii externe americane, preciza în continuare Fukuyama.

El amintește mai departe că hegemonia luminată se sprijinea pe o credință în excepționalismul american pe care majoritatea neamericanilor pur și simplu nu o găsesc plauzibilă³⁷. O altă problemă a hegemoniei luminate vizează faptul că aceasta presupune „un nivel de competență extrem de înalt“ din partea puterii hegemonice. Războiul din Irak n-a dovedit, în niciun caz, o astfel de competență. Ultima problemă a hegemoniei luminate, susține Fukuyama, rezidă în politica internă americană. În adâncul sufletului lor, americanii nu sunt un popor imperial. Uneori chiar și hegemonii luminați trebuie să acționeze fără cruțare și au nevoie de o vigoare și o rezistență ce nu le sunt la îndemână unor oameni mulțumiți cu viețile și societatea lor³⁸.

În utilizarea sensului termenului de hegemonie în relațiile internaționale, Fukuyama se distinge de ceilalți protagoniști americani (neoconservatori) din cercul președintelui Bush. El introduce, în acest caz, o nuanță privind înțelegerea termenului. Este vorba despre hegemonia luminată. Până la urmă însă și în cazul lui Fukuyama avem de-a face cu teoretizarea dominației globale a SUA în lume. Unii autori, totuși, de mare prestigiu, cum ar fi Immanuel Wallerstein, autorul celebrei cărți *Sistemul mondial modern*, afirmă ideea unui declin al puterii americane. Astăzi, într-o lume haotică, susține el, sfârșitul hegemoniei americane a început deja³⁹. SUA au început să se impună ca putere globală încă din anii '70, iar răspunsul la atacurile teroriste nu a făcut decât să accelereze acest declin. Ascensiunea Statelor Unite ca putere hegemonică în perioada postbelică a creat condițiile pentru prăbușirea hegemoniei națiunii⁴⁰.

³⁶ Francis Fukuyama, *America la răscruce*, traducere de Andreea și Nicolae Năstase, București, Editura Antet, 2006, p. 92-93.

³⁷ Fukuyama, *op. cit.*, p. 94.

³⁸ Immanuel Wallerstein, *Declinul puterii americane*, traducere de Anton Lepădatu, București, Editura Incitatus-Antet, 2003, p. 16.

³⁹ *Op. cit.*, p. 18.

⁴⁰ *Op. cit.*, p. 24.

Discursul în favoarea intervenției militare din perioada actuală, afirmă mai departe Wallerstein, pune accent pe faptul că opoziția, deși serioasă, va fi una mai mult verbală. Eu consider că această viziune războinică a fost complet greșită și se va vedea ulterior că a constituit un factor de accelerare a declinului SUA, transformând acest proces lent într-unul mai tumultuos, ceea ce nu servește nimănui câtă vreme ne poate implica pe toți și într-o formă de violență nucleară. Există trei tipuri de motive pentru care politica agresivă nu va funcționa: militare, economice și ideologice⁴¹. Washingtonul a manipulat totul cu aroganță prin aranjamente care, în genere, au dat greș. Aroganța își are propriile sale părți negative. America a acumulat un credit ideologic considerabil în peste două sute de ani, inclusiv ultimii cincizeci. Sub George Bush a irosit acest credit mai repede decât a irosit Lyndon Johnson excedentul de aur în anii '60.

În realitate, precizează Wallerstein, nici nu se mai pune problema dacă Statele Unite sunt sau nu în declin ca putere hegemonică, ci doar dacă vor putea găsi sau nu o cale elegantă a decăderii cu minimum de pagube pentru lume și pentru ele însele.

⁴¹ *op. cit.*, p. 26.